

Soru: Karı-koca boşandığında çocuklar kimin yanında kalmalıdır?

FETVA

Anne-baba boşandığında erkek çocuk işlerini tek başına halledebilecek yaşa gelene kadar kız çocuğu ise hayız olana kadar annesinin gözetiminde kalır. Ancak annenin bu hakka sahip olabilmesi için birtakım şartlar vardır. Bunlar: çocuğun mahremi olmayan başka bir erkekle evlenmemiş, akıllı, dininden dönmemiş, çocuğa bakamayacak kadar yaşlı olmayan ve günahlardan sakınan bir kişi olmasıdır. Bu şartlardan biri olmadığı takdirde anne çocuğu bulundurma hakkını kaybeder. Annenin vefat etmesi, çocuğu almak istememesi veya hakkını kaybetmesi halinde ise zikredilen çağa gelene kadar çocuk sırayla şu akrabalarının yanında kalır: Anneanne, babaanne, çocuğun öz kız kardeşleri, anne bir kız kardeşleri, baba bir kız kardeşleri, teyzeleri ve halaları. Çocuğa bakacak kadın akrabalardan kimse yok ya da olanlar onu terbiye etme şartlarına sahip değilse hidâne hakkı mirastaki tertip üzere baba, dede, öz kardeş, baba bir kardeş, öz kardeşin oğlu, baba bir kardeşin oğlu, amca gibi erkek akrabalara intikal eder. Bu süre zarfı içerisinde baba, çocuğun bakım masraflarını üstlenmekle mükelleftir.

MÜDELLEL FETVA

Evlat edinme yoluyla çocukların babalarından başkasına nispet edilmesini kaldıran İslam'ın nesebe fevkalâde önem vermesinin hikmetlerinden biri de babanın çocuğun nafakası gibi terbiyesiyle de alakadar olmasıdır. "Onların (Annelerin) örfe uygun ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuğun kendisi için doğurulduğu kişinin (babanın/المولد له) borcudur."¹ ayet-i kerimesi 'ibâratu'n-nas yoluyla annenin nafakasının; "çocuğun kendisi için doğurulduğu kişi" ifadesiyle de işâratu'n-nas yoluyla çocuğun nesebinin babaya ait olduğunu beyan etmektedir.² Nesep kendisine ait olan baba, çocuğun terbiyesiyle başlangıçta annenin nafakasını karşılayarak ilerleyen yıllarda ise bizzat ilgilenir. Fıkıhta "el-Hidâne/el-Hadâne/Çocuğu yanında bulundurma hakkı" başlığı altında mütalaa edilen mevzu; ıstılâhi olarak: "Kendi başına işlerini halledemeyen belli yaştaki çocuğun belli şartları taşıyan mahremleri tarafından terbiye edilmesi"³ şeklinde tarif edilmektedir. Nesep babaya ait olsa da annenin, çocuğa karşı daha şefkatli olması ve çocuğun annenin bakımına ihtiyaç duyması hasebiyle belli bir yaşa gelene kadar çocuk annesinde kalır. Nitekim huzuruna gelerek; "Ey Allah'ın Rasûlü! Karnım oğlum için adeta bir kap, göğsüm besin kaynağı, kucağım da onun korunağıydı. Babası beni boşadı ve çocuğu benden alacağını söyledi." diyen kadına Allah Rasûlü ﷺ şöyle cevap vermiştir: "Evlenmediğin müddetçe sen çocuğunu almaya kocandan daha hak sahibisin."⁴ Bu bağlamda delil olarak kullanılan rivayetlerden biri de şudur: "Hz. Ömer, henüz bebek olan oğlu Asım'ın annesini boşadıktan sonra onu eski karısından almak istedi. Kadın

¹ Bakara, 2/233. وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

² Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Menâru'l-envâr fi usûli'l-Fıkh* (İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2020), s. 139.

³ Bkz. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi ş-Şerîati'l-İslâmiyye* (İstanbul: Mektebetu'l-İrşâd, 2021), s. 439.

⁴ Ebu Davud, Talak, 34, 35 (Hadis No: 2276). أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ بَطْنِي لَهُ وَعَاءٌ وَثَدْيِي لَهُ سِقَاءٌ. وَحَجْرِي لَهُ جَوَاءٌ وَإِنَّ أَبَاهُ طَلَّقَنِي وَأَرَادَ أَنْ يَنْتَزِعَهُ مِنِّي فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تُنْكَحِي".

da vermek istemeyince çocuğu çekiştirdiler ve çocuk ağladı. Daha sonra Müslümanların halifesi Hz. Ebûbekir'e (r.a) gittiler. Hz. Ebûbekir (r.a): "Ey Ömer! Çocuk gençlik çağına gelip kendi kararını verene kadar annesinin ona dokunması, kucağı ve kokusu çocuğa senden daha hayırlıdır."⁵ buyurdu.

Buna göre karı-koca arasındaki ilişki sonlandığında çocuk belli bir yaşa gelene kadar onu yanında bulundurma hakkı anneye aittir.⁶ Ancak kadının bu hakkı elinde bulundurabilmesi için çocuğun mahremi olmayan başka bir erkekle evlenmemiş, akıllı, dininden dönmemiş, çocuğa bakamayacak kadar yaşlı olmayan ve çocuğa zararı dokunacak günahları işlemekten sakınan bir kişi olması gerekir. Ayrıca kadın, herhangi bir sebeple sık sık evden çıkmak durumunda kalıyor ve çocuğu yetiştirme noktasında yeterli olamıyorsa çocuğu yanında bulundurma hakkını kaybeder.⁷

Anne vefat eder ya da çocuğu almak istemez veya zikredilen sebeplerden dolayı çocuğu yanında bulundurma hakkını kaybederse söz konusu hak sırayla şunlara geçer: Anneanne, babaanne, çocuğun öz kız kardeşleri, anne bir kız kardeşleri, baba bir kız kardeşleri, teyzeleri ve halaları.⁸ Anne için öngörülen şartlar diğer akrabalar için de geçerlidir.⁹ Çocuğa bakacak kadın akrabalardan kimse yok ya da olanlar onu terbiye etme şartlarına sahip değilse hidâne hakkı mirastaki tertip üzere baba, dede, öz kardeş, baba bir kardeş, öz kardeşin oğlu, baba bir kardeşin oğlu, amca gibi erkek akrabalara intikal eder.¹⁰

Erkek çocuk, annesine ihtiyaç duymadan işlerini halledebilecek çağa geldiğinde onu yanında bulundurma hakkı babaya geçer. Zira erkek çocuk bu yaştan itibaren erkeklerin ahlakıyla ahlaklanmalı ve terbiye edilmelidir. Baba ise buna güç yettirme noktasında anneden daha öndedir. Bulûğa kadar annenin yanında kalıp kadınlıkla alakalı hallere ve bilgilere vakıf olan kız çocuğu buluğla birlikte babasının yanına geçer. Zira bu yaştan itibaren korunup kollanmaya ihtiyaçı vardır. Bu yüzden İslam, bulûğ sonrası himâyeyi babaya vermiştir.¹¹¹² Ayrıca çocuk annenin yanında kaldığı müddetçe baba, ona yapılan masrafları karşılamakla da mükelleftir.¹³

⁵ Ebû Bekir İbn Ebî şeybe, *el-Musannef* (Riyad: Dâru Kunûzi İşbîliyyâ, 2015), 10/460 (Hadis No: 20252).

⁶ Burhanuddîn el-Merđînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* (Karaçi: Mektebtu'l-Büşrâ, 2021), 2/176.

⁷ Bkz. Muhammed Emin İbn Abidin, *Raddu'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr* (Lahor: Mektebetu Reşîdiye, 2023), 10/429-435.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alâuddîn Muhammed b. Ali el-Haskefî, *ed-Durru'l-Muhtâr(Haşiyetu İbn Abidin İle Beraber)* (Lahor: Mektebetu Reşîdiye, 2023), 10/449-452.

⁹ el-Merđînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, 2/177-178.

¹⁰ Abdulhamîd, *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye fi 'ş-şeriatu'l-İslâmiyye*, s. 442.

¹¹ Tahrîm, 66/6. ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَمَا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ﴾

¹² Bkz. el-Merđînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, 2/178.

¹³ Muhammed Emin İbn Abidin, *Minhatu'l-Hâlik ala'l-Bahri'r-Râik (el-Bahru'r-Râik İle Birlikte)* (Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 4/180.